

"Bilgi Asla Gayri Ahlâki Değildir!": Cumhuriyet'in İlk Otuz Yılında Cinsel Terbiye Tartışmaları

Ezgi Sarıtaş

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0003-3445-4177>

ezgibsaritas@gmail.com

Öz

Çocukların ve gençlerin olduğu kadar yetişkinlerin de cinsel konularda eğitilmesi gerekliliği Cumhuriyet'in farklı dönemlerinde yürütülen tartışmalara konu olmuştur. Bu yazıda, Cumhuriyet'in ilk otuz yılını kesit alarak modern cinsellik kavrayışına ilişkin pek çok gerilimi izleyebilmemize olanak sağlayan cinsel terbiye söyleminin ana hatlarını çizmeye çalışacağım. Cinsel terbiye söylemi, modern cinsellik kavrayışının oluşmasında önemli bir rol oynadığı gibi sıradan insanların arzularını, pratiklerini, bedenselliklerini kavradıkları, sorunsallaştırdıkları ve müzakere ettikleri söylemsel bir alandır. Bu alanı incelemek hem normatif cinsellik tanımlarına, normallığın içinde yapılan meşru ve gayri-meşru cinsellik ayırımına dair bilgi verir hem de bu çerçevede üretilen deneyimlere, öznellik ve arzu biçimlerine dair fikir sunar. Ele aldığım dönemde cinsel terbiye söylemi, karma sosyalleşmenin yarattığı kaygılardan çocuk cinselliğine, patolojikleştirilen norm-dışı toplumsal cinsiyet kimlikleri ve cinsel arzulardan cinsel şiddete, frengiyle mücadeleden nüfusunun islahına, çocuk düşürmeden evlilikte eşitliğe birçok "sorunun" çözümü olarak işaret ediliyordu. Bu bağlamda eğitim bilimciler, farklı ihtisas alanlarından hekimler, hukukçular, gazeteciler, yazarlar ve kadın hareketi mensupları, gazete ve dergilere yazıyor, tercümeler yapıyor, kitaplar yayımlıyor ve halka açık konferanslar düzenliyorlardı. Kentli okur yazar sınıflar, anketler, soru-cevap köşeleri yoluyla konuya dair görüşlerini kamusalılaştırıyordu. Hepsi cinsel terbiyenin gerekliliğinde hemfikir olsa da eğitimin biçimine ve muhteviyatına olduğu kadar toplumsal cinsiyet rollerine dair de farklı görüşlere sahiptiler. Cinsel terbiye, kapsamının, yöntemlerinin, hedef kitlesinin muğlak ve esnek kalmasıyla birbirleriyle çatışan görüşlerin bir arada yer almasını mümkün kılıyordu. Söz konusu esneklik, kadın hakları savunucularının da cinsel terbiye başlığı altında kendilerine bir alan açabilmelerini; modernleşme, bilimsellik, nüfus ve doğurganlık gündemleriyle eklemlenerek cinselliğe ilişkin kamusal söz üretebilmelerini ve sınırlı da olsa, kadın cinsiyetin atandığı bedenlerin ve cinselliklerinin üzerindeki ataerkil denetime karşı alternatif söylemler geliştirebilmelerini sağlıyordu.

Anahtar Kelimeler: Cinsel terbiye, cinsellik bilimi, erken Cumhuriyet, modernleşme, kadın hareketi

■ ■ ■ ■ ■

Makale geliş tarihi: 20.8.2024 ■ Makale kabul tarihi: 8.4.2025

<http://ilefdergisi.ankara.edu.tr>

ilef dergisi ■ 12 (1) ■ bahar/spring: 69-100

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.1536246

"Knowledge Can Never Be Immoral!": Sexual Education Debates in the First Thirty Years of the Republic of Turkey

Ezgi Sarıtaş

Ankara University Faculty of Political Sciences

<https://orcid.org/0000-0003-3445-4177>

ezgibsaritas@gmail.com

Abstract

The need for sex education for children and adolescents as well as adults has been a topic of discussion in different periods of the Republic of Turkey. In this essay, I focus on sex education discourse in the first thirty years of the republic to identify various tensions inherent in the modern definition of sexuality. Sex education discourse not only plays a crucial role in the formation of modern conceptualizations of sexuality but also emerges as a discursive terrain where ordinary people understand, problematize, and negotiate their own desires, sexual practices, and embodiments. Studying this terrain informs us about normative definitions of sexuality, the distinction made between legitimate and illegitimate forms of sexuality, and the experiences, subjectivities, and forms of desire constructed within this framework. During the period in question, sex education was foregrounded as a solution to various "problems," ranging from child sexuality to pathologized, non-normative gender identities and sexual desires, sexual violence, the fight against syphilis, the rehabilitation of the population, abortion, and marital equality. In this context, educators, physicians of various specialties, legal experts, journalists, writers, and members of the women's movement wrote newspaper and magazine articles, made translations, published books and booklets, and organized public conferences. The urban literate classes expressed their opinions publicly through questionnaires and question-and-answer columns. While all agreed on the need for sex education, they had different ideas about the methods and content of such education and about gender roles. Because its scope, methods, and audience remained ambivalent and flexible, sex education allowed conflicting ideas to coexist. This flexibility opened up a terrain where women's-rights advocates could find a place to publicly express their views on sexuality and produce alternative discourses against patriarchal control over women's assigned bodies and their sexualities, albeit to a limited extent, by articulating the agendas of modernity, science, population, and birth control.

Keywords: Sex education, sexology, early Republic of Turkey, modernization, women's movement

■ ■ ■ ■ ■

Received: 20.8.2024 ■ Accepted: 8.4.2025

<http://ilefdergisi.ankara.edu.tr>

ilef dergisi ■ 12 (1) ■ bahar/spring: 69-100

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.1536246

1932 yılının son günlerinde günlük gazeteler, Halkevi'nde toplanan Akıl Hıfzıssıhhası Cemiyeti'nin bir toplantısını duyuruyordu. Halka açık toplantıda İstanbul Kız Öğretmen Okulu öğretmenlerinden Nebahat Hamit [Karaorman]¹ çocuklara cinsel terbiye verilmesini savunuyor ve terbiyenin esaslarına ilişkin hazırladığı raporu paylaşıyordu (*Vakit* 1932, 1-2). Nebahat Hamit, toplantıyı takiben yayımlanan, İngiliz cinsellik bilimcisi Havelock Ellis'den ve kız öğretmen okulundaki öğretmenlik deneyimlerinden yola çıkarak kaleme aldığı *Cinsî Terbiye* isimli kitapçıkta muhaliflerine karşı cinsel terbiyeyi şöyle savunuyordu:

[A]hlâki hareketlerimizde cinsî vakıalara vukuf [cinsel olguları bilmek] o kadar elzemdir ki bu hususta cehaleti en büyük ahlâksızlık telâkki edebiliriz [kabul edebiliriz]. Her halde cinsî vakıaların kirli oldukları için gençleri sukutu hayale uğrutup maddileştirdiği fikri eski olduğu kadar yanlışır da (Nebahat Hamit 1933, 14).

...

1 Nebahat Hamit ile ilgili bkz. Davaz 2014, 443-447; Baykan-Calafato 2022, 1. Bölüm.

Görsel 1: "Cinsî Terbiye Bahsi" Vakit 30 Aralık 1932, 1.

Çocukların ve gençlerin olduğu kadar yetişkinlerin de cinsel konularda bilgilendirilmesi ve eğitilmesi gerekliliği, böyle bir eğitimin kimler tarafından nasıl verileceği, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya nazaran düşük yoğunlukta kalsa da Cumhuriyet'in farklı dönemlerinde yürütülen tartışmalara konu oldu. Ben bu yazıda, Cumhuriyet'in ilk otuz yılını kesit olarak modern cinsellik kavrayışına içkin pek çok gerilimi izleyebilmemize olanak sağlayan cinsel terbiye söyleminin ana hatlarını çizmeye çalışacağım.²

...

- 2 Çözümlemem 1950'li yılları kapsamayacak. Her ne kadar 1940'ların ikinci yarısı ile 1950'ler arasında tartışmasız bir süreklilik olsa da Demokrat Parti iktidarına geçiş, kırdan kente göç ve Amerikanlaşmayla birlikte toplumsal cinsiyet ve cinsellik rejiminde yaşanan dönüşümler, beni böylesi dönemlendirmeye yönlendirdi. Kapsam dışı tuttuğum bu dönemi, Sancar'ın "muhafazakâr modernleşme" (2013) dönemi olarak ele alması, cinsiyet rejimi açısından bir kırılma anından bahsettiğimize işaret eder.

Gündelik hayatı şekillendiren cinsel arzu, pratik ve öznelliklerin insanın en az toplumsallaşmış biyolojik güdülerinden doğduğunu düşünmek, bunların tarihselleştirilmesinin önündeki önemli engellerden birini teşkil eder (Rubin 2014). Özcü cinsellik kavrayışının ötesine geçtiğimizde ise cinsel pratik ve arzuların mahrem görülüp sahiplerince nispeten nadiren dile getirilmeleri, tarihselleştirmenin önündeki yöntemsel bir engel olarak karşımıza çıkar. Cinsel terbiye söylemi, düzenleyici bir söylem olduğu için insanların duygu ve arzularına, gündelik yaşamdaki cinsel pratiklere ilişkin pek bilgi vermiyor gibi görünebilir. Oysa ki cinselliği doğamızın tartışmasız bir özü olarak değil de tarihin belirli bir anında ve belirli bir coğrafyada ortaya çıkan çağdaş bir "tertibat" olarak ele aldığımızda (Foucault 2010), düzenleyici söylemlerin hem gündelik hayatın düzenlenmesinde hem de arzuların ve hazların idrak edilebilir olmasında ve farklı öznelliklerin inşasında oynadığı tarihsel rolü kavrayabiliriz. Cinsel terbiye söylemi, modern cinsellik kavrayışının oluşmasında önemli bir rol oynadığı gibi sıradan insanların arzularını, pratiklerini, bedenselliklerini kavradıkları, sorunsallaştırdıkları ve müzakere ettikleri bir alan açar. Cinsel terbiye söylemlerini incelemek hem normatif cinsellik tanımlarına, normatiflik sınırları içindeki meşru ve gayri-meşru cinsellik ayrımına dair bilgi verir hem de bu çerçevede üretilen deneyimlere, öznellik ve arzu biçimlerine dair fikir sunar.

Cinsel terbiye, modern cinsellik kavrayışının hem olmazsa olmaz bir bileşeni hem de ancak onunla birlikte doğan bir gereklilik olarak karşımıza çıkar. Cinsel terbiyeyi savunanlar, cinselliğin cehaletin karanlığında bırakılmayacak kadar önemli bir şey olduğu konusunda hemfikirdir. Bu fikre göre, cinselliğin "her birimizin içinde taşıdığı karanlık" güçlerini zayıflatmanın yolu, onun hakkında açıkça konuşmaktan geçer (Foucault 2010, 58). Cinsel terbiye söylemi cinselliği, üzerine açıkça konuşularak denetim altına alınmadığında bireyi ve toplumu felakete sürükleyecek denli güçlü bir şey olarak kurarken bu fikre dayanan modern cinsellik kavrayışının yaygınlaşmasına katkıda bulunur.³ Bedensel işlevler, şehvani arzular ve romantik duygular ile evliliğin, üremenin ve verasetin bu modern ve özgün birlikteliği, Michel Foucault'nun

...

3 Türkçede cinsellik sözcüğünün modern anlamını kazanması ve popülerleşmesi yirminci yüzyıl ortasını bulmuştu. Öncesinde daha yaygın kullanılan "tenasül"ün kullanımı her ne kadar cinselliğe yakın olsa da nesil kökünden gelen sözcüğün üreme anlamı cinselliğe nazaran çok daha kuvvetliydi. Yirminci yüzyılla birlikte hem evlilik içi duygusal ilişkilerin, cinsel eylemlerin ve üremenin hem de zührevi hastalıklar ile modern cinsel sapma kategorilerinin tıbbi, yarı tıbbi ve popüler eserlere konu olması ile cins kökü giderek modern cinsellik kavrayışındaki anlamını kazanmaya başladı. Arapçadaki cins sözcüğüyle ilgili tarihsel süreç ile ilgili bkz. Massad 2007, 3. Bölüm; El-Rouayheb 2005, 158.

deyişyle “cinsellik tertibatı” kendisini aydınlığa kavuşturmayı vaat eden hukuki, tıbbi, eğitim bilimsel söylemlerce kurulur.

Odaklandığım dönemde cinsel terbiye söylemi hem kullandığı Avrupa menşeli cinsellik kategorileriyle hem de eğitime biçtiği rolle Batılı bir söylem gibi görünse de Türkiye’ye uyarlanmakta ve Geç Osmanlı’dan devralınan bazı söylemlerle eklemlenmekteydi.⁴ Cinsel terbiye, karma sosyalleşmenin yarattığı kaygılardan çocuk cinselliğine, patolojikleştirilen norm-dışı toplumsal cinsiyet kimlikleri ve cinsel arzulardan cinsel şiddete, frengiyle mücadeleden nüfusun ıslahına, çocuk düşürmeden evlilikte eşitliğe erken Cumhuriyet dönemine has birçok “sorunun” çözümü olarak işaret edilebiliyordu. Bu bağlamda eğitim bilimciler, nöropsikiyatri ve jinekoloji başta olmak üzere farklı ihtisas alanlarından hekimler, hukukçular, dönemin gazetecileri, yazarları ile kadın hareketi mensupları, gazete ve dergilere konuyla ilgili yazılar yazıyor, tercüme yapıyor, kitaplar yayımlıyor ve halka açık konferanslar düzenliyorlardı. Günlük gazeteler ve dergiler, konunun uzmanı addedilen hekim ve eğitimcilerin yanı sıra okurların da görüşlerini alan anketler düzenliyordu. Uzman bilgisinin hedef kitlesi okurlar, sual ve cevap köşelerinde cinsellik başlığı altındaki çok çeşitli sorunlarına çare ararken bir yandan da “bilimsel” bilgiyi müzakere ediyorlardı. Cinsel terbiyeyi savunanlar, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’daki benzer tartışmaları takip ediyor, bireyin ve ulusun dejenerasyonunun engellenmesi için bilimsel bilginin önemine vurgu yapıyorlardı. Kadın ile erkek arası ilişkilerin “medeni” bir seviyeye taşınması, gençlerin ve kadınların ahlaksızlığa veya “sapmalara” [sic.] meyletmelerinin engellenmesi için terbiyenin zorunlu olduğunu söylüyorlardı.

Bu çalışma kapsamında yirminci yüzyıl başında cinsel terbiye literatürünü oluşturan telif eserler, tercüme ve süreli yayınlardan faydalandım. Faydalandığım birincil kaynakların bir kısmını, Atatürk Kitaplığı ve Millî Kütüphane arşivlerinde yaptığım tematik arşiv araştırması yoluyla derledim. Atıf takibi yöntemini izleyerek, dergi ve gazetelerde yayımlanmış haberlerin atıf yaptığı diğer eserlere ulaştım. Üzerine kişisel kayıtların düşüldüğü bazı kaynakları ve günlükleri sahaflardan edindim. Cinsel terbiye konusuna odaklanan *Cinsiyet Alemi: Seksüalite, Kadın-Erkek Tenasül Hayatı* ile *Seksoloji*

•••

4 Foucault’nun cinsellik ve biyopolitika tartışmaları Batı Avrupa’ya odaklanmış olsa da kavramların Batı-dışı bağlamlara tercümesi ve uyarlanması, üzerine genişçe bir literatür bulunan bir tartışma alanıdır. Örneğin bkz. Babayan ve Najmabadi 2008; Bauer 2015; Frühstück 2003; Fuechtner, Haynes ve Jones 2018; Kozma 2010; 2013.

gibi dergilerle birlikte, konuya dair düzenli olarak makaleler yayımlayan *Yeni Adam*'ı cinsel terbiye konusuna odaklanarak inceledim. Hekimlerin ve eğitimcilerin konuya ilişkin hazırladıkları telif kitapçıkların yanı sıra, Batılı ülkelerin popüler cinsellik bilimi ve nasihat kitaplarının tercümelerine, özellikle de bu eserlere hekimlerce yazılan önsözlerine odaklandım. Söz konusu dönemde evlilik kılavuzları ve yeni evleneceklerle yönelik nasihat kitapları da cinsel pratikler, üreme organları, cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi konularda çeşitli bilgiler içerse de ele aldığım telif ve tercüme eserleri seçerken örneklemimi cinsel terbiye konusuyla sınırlandırdım. Cinsellik biliminin temel eserlerinden yapılan tercümelerin önsözlerine ise şu nedenle odaklandım: 1940'larla birlikte cinsellik biliminin temel eserlerini Türkçeleştiren hekim ve uzmanlar, bu eserleri Türkçe erişilebilir hale getirirken halkı terbiye etme amacı taşıdıklarını söylüyorlardı. Bu yüzden bu önsözlerde cinsel terbiye söyleminin ayırt edici özelliklerini izlemek mümkündür. Ayrıca dönemin belli başlı günlük gazeteleri olan, *Akşam*, *Cumhuriyet*, *Haber*, *Milliyet*, *Son Posta*, *Tan* ve *Ulus*'ta cinsel terbiyeye ilişkin haberleri inceledim. Faydalandığım haberlerin bir kısmı, cinsellik biliminin popülerleşmesine ilişkin farklı dönemlerde yaptığım tematik arşiv araştırmalarında derlediğim kaynaklardan oluşuyor. Diğer haberlere ise atıf takibi yaparak ve bulduğum bir haberle aynı döneme denk gelen diğer gazeteleri tarayarak eriştim. Birincil kaynaklara dair incelememi toplumsal cinsiyet ve cinsellik kategorilerini analitik birer kategori olarak kullanarak gerçekleştirdim.

Farklı mecralarda konuya ilişkin söz alan uzmanlar, cinsel terbiyenin gerekliliğinde hemfikir olsalar da eğitimin biçimine ve muhteviyatına olduğu kadar toplumsal cinsiyet rollerine dair de farklı görüşlere sahipti. Cinsel terbiye, kapsamının, yöntemlerinin, hedef kitlesinin muğlak ve esnek kalmasıyla birbirleriyle çatışan görüşlerin bir arada yer alabildikleri söylemsel bir alan açıyordu. Cinsel terbiye yalnızca erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde değil, bahis konusu edildiği pek çok yerde çatışmalı başlıkları, görüş ayrılığı olan tarihsel kişilikleri bir araya getirebilen bir başlıktı. Bu becerisi biraz da kullanılan dilin, savunulan görüşlerin muğlak ve çok anlamlı olmasından ileri geliyordu (Jensen 2010, xiii). Söz konusu esneklik, Nebahat Hamit gibi kadın hakları savunucularının da cinsel terbiye başlığı altında kendilerine bir alan açabilmelerini; modernleşme, bilimsellik, nüfus ve doğurganlık gündemleriyle eklemlenerek cinselliğe ilişkin kamusal söz üretebilmelerini ve sınırlı da olsa, kadın bedeni ve cinselliği üzerindeki ataerkil denetime karşı alternatif söylemler geliştirebilmelerini sağlıyordu. İncelememde bir yandan cinsel terbiye söyleminde normatif kategorilerin nasıl kullanıldığına dikkat

ederken diğer yandan bunların içine yerleşen farklı söylemsel hatların izlerini sürmeye çalıştım.

İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Biyopolitika ve Terbiye

Cinsel terbiye, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda giderek daha görünür hale gelen, Foucault'nun biyoiktidar tartışması altında toplanabilecek söylem ve uygulamalardan ve bunlarla eklemlenen terbiye gündeminden bağımsız düşünülemez. Ulusların birbirleriyle kıyasıya bir rekabet içinde görüldükleri yüzyıl dönümünde, iktisadi ve askeri bir güç olarak nüfusun dirimliğini sağlayıp daha verimli hale getirmek ve bununla koşut biçimde bedenin kapasitelerini artırmak, Batı Avrupa'da olduğu kadar Avrupa dışında da siyasal kültürel söylemleri ve devlet politikalarını şekillendiriyordu. Geç Osmanlı İmparatorluğu ve erken Cumhuriyet dönemlerinde kesintisiz savaşların yarattığı yıkım, toprak kayıpları ve yoksullukla azalan nüfusun artırılması gayesi, nüfusun kaydedilmesinin ve nüfus hareketlerinin düzenlenmesinin; annelik, üreme ve kürtaj politikalarının; cinsel yolla bulaşan hastalıklarla mücadele ile sünnete kadar farklı pek çok başlığı kapsayan halk sağlığı politikalarının; seks işçiliğinin farklı tarihsel anlarda düzenlenmesinin veya yasaklanmasının arka planını teşkil ediyordu.⁵ Bu düzenlemeler, Balkan Savaşları ertesinde yoğunlaşan biçimde, gayrimüslim vatandaşların dışlanması ve ulusun asıl olarak Türk ve Sünni bir birlik olarak tanımlanması sürecinin bir parçasıydı. Öte yandan bu dönemde devletin iktisadi olanaklarının kısıtlılığı ve bürokratik ve siyasal örgütlenmesinin zayıflığı, toplumsal engellerle birleşince, biyoiktidar başlığı altında toplanabilecek uygulamaların etki alanını sınırlandırıyor.

Kürtaja yönelik sınırlandırmalar, nüfusun artırılmasının hedeflendiği bu dönemde üreme politikalarının en görünür olanlarındandı (Balsoy 2015, 113-160; 2021; Demirci ve Somel 2008). Akşit'in söylediği üzere nüfusu ve doğurganlığı düzenlemeye yönelik politikalar, kadınların ve gebe kalan bedenlerin üzerinde orantısız bir etkiye sahipti ve devletin biyopolitik örgütlenmesi doğurgan beden üzerinde inşa ediliyordu (2010). 1930'lara gelindiğinde bir yandan nüfusun Türkleştirilmesi ve Sünnileştirilmesi politikaları sürerken diğer yandan bu nüfusun yalnızca niceliksel artışının yetersiz olduğu görüşü ağırlık kazanmaya başladı. Nüfusun ıslah edilmesi gerektiğine ilişkin öjenik söylem, kamu politikalarını etkileme gücüne sahip

•••

5 Bu alanda sayısı giderek artan çalışmalardan bazıları için bkz. Akın 2018; Balsoy 2015; 2021; Belli 2021; Demirci ve Somel 2008; Sivri 2024; Topal 2020; Yılmaz 2017; Wyers 2012.

-aynı zamanda cinsel terbiyenin de savunucuları olan- Mazhar Osman ve Fahreddin Kerim gibi isimler tarafından benimseniyordu. Öncelikle tıp çevrelerinde etkili olan öjeni (Güvenç-Salgırlı 2011), giderek halk sağlığı ve üreme politikalarına ilişkin popüler tartışmaları şekillendirmeye başlamıştı. Her ne kadar öjeninin devlet politikası haline geldiğini söylemek mümkün olmasa da bu dönemde bazı pozitif ve negatif öjenik uygulamalar benimsenmişti ve Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda, Beden Terbiyesi Kanunu'nda öjeninin izlerini görmek mümkündü (Alemdaroğlu 2008, 415; Akın 2018, 113-115). Türk Sünni nüfusun ıslahı ve gelecek nesillerin dejenerasyonun önlenmesi için akıl ve ruh sağlığı yerinde olmayanların, alkoliklerin ve cinsel olarak sapkın ilan edilenlerin üremesinin engellenip sağlıklı ve güçlü bireylerin üremesinin teşvik edilmesi öneriliyordu. Doğru eş seçiminden, cinsel birlikteliğin ve arzunun denetimine; doğurgan bedene yapılan müdahalelerden, bedenin kapasitelerinin spor, sağlıklı beslenme gibi yollarla artırılmasına; bulaşıcı cinsel hastalıklardan genetik yolla aktarılan farklılıklara, cinsel terbiye altında toplanabilecek pek çok bilginin en iyi biçimde halka yayılması gerekliliği, dönemin öjenik söylemleri çerçevesinde anlam kazanıyordu.

Orta sınıf sağlıklı -ve Türk- kadınların doğum yapmayıp bir de iş hayatına karışmaları, yalnızca nüfusun artışı açısından bir kayıp olarak görülmekle kalmıyor, ayrıca dejenerasyona yol açacak bir sorun olarak ele alınıyordu (Alemdaroğlu 2005, 137-138; 2008, 419). Bu bağlamda yeni nesillerin dejenerasyonunu engellemek için annelerin terbiyesinin önemi de vurgulanıyordu (Akşit 2005, 143-182). Aynı dönemde, kadın hareketinin çeşitli alanlardaki örgütlü mücadelesi ve kadınların siyasal ve toplumsal alandaki faaliyet ve taleplerinin daha görünür hale gelmesi, kadınlığın doğurgan bedene indirgenmesine karşı çıkarken bir yandan da ilerde de üzerinde duracağım üzere, öjeniyle eklemlenerek kadınlar olarak ve kadınlar adına üreme ve cinsellik konusunda söz üretebilmenin mümkün olduğu bir alan yaratıyordu.

Terbiye, öjenikler için hem ırksal ve biyolojik eksikleri telafi edebilecek hem de onlar hakkında bilgi edinerek daha iyi yönetmeyi sağlayacak önemli bir araç olarak işaret ediliyordu (Alemdaroğlu 2008, 421). Terbiyeye yirminci yüzyılın ilk yarısında eklenen bu öjenik katman, terbiyenin yani eğitimin neredeyse yüzyıldır oynadığı siyasal ve toplumsal merkezi rolü pekiştiriyordu. On dokuzuncu yüzyıl ortasından itibaren eğitim, pek çok çağdaş ülke gibi, İmparatorluk'un da hayatta kalabilmesi ve ilerleyebilmesi için gereken

siyasal ve toplumsal dönüşümün temel kavramlarından biri haline gelmişti. Tanzimat'tan İmparatorluk'un yıkılmasına değin eğitim sisteminde önemli dönüşümler gerçekleşse ve eğitim çokça çatışmaya konu olsa da yönetim kadrolarından siyasal görüş yelpazesinin her noktasından aydınlara hemen herkes, eğitimin İmparatorluk'un içinde bulunduğu duruma mucizevi biçimde çare olacağı konusunda hemfikirdi (Fortna 2005). II. Meşrutiyet'le birlikte ortaya çıkan yeni kamusal siyasallığın taşıyıcısı olacak vatandaşların terbiyesi, yeni siyasal düzen için olduğu kadar toplumsal hayatın dönüşümü için de kritik görünmüş, zaman zaman çatışma içinde olan bu iki hedef, eşzamanlı gerçekleştirilmek istenmişti (Üstel 2004, 27; 30). Eğitimin toplumsal denetim ve disiplin aracı olarak görülmesi ve devletin, çocuk ya da erişkin vatandaşların terbiyesinden sorumlu hale gelmesi, devletin vatandaşla ve aydınların hakla kurdukları ilişkiye pedagojik bir nitelik kazandırmıştı (Somel 2010; Üstel 2004). Bu dönüşüm sürecinde okulun merkezi bir yeri olsa da medeni bir toplumsal yaşam ile sağlıklı zihin ve beden için gerekli terbiye okulla sınırlı kalmıyordu. Bilhassa Cumhuriyet sonrası üzerinde en çok durulan konulardan biri halk eğitimi olmuş, toplumsal ve siyasal muhalefetin bastırıldığı 1930'larla birlikte toplumsal örgütlenmenin tek adresi olarak işaret edilen Halkevleri, halka bazı temel konularda öğretim verip yeni Cumhuriyet'in reformlarını anlatarak halkı terbiye etmeyi, "muasır ve millî" bir yaşamı inşa etmeyi hedefliyordu (Yeşilkaya 2003).

Terbiye, akı ve ruhu hedef alırken bedeni de ihmal etmemekte; beden ve ruh hijyeni her bireyin yükümlülüğü haline gelmekteydi. Spor ve beden terbiyesi, cinsel terbiyenin yanı sıra terbiyenin yirminci yüzyılda biyoiktidarla ilişkilendiği diğer bir alan olarak öne çıkar. Az evvel ele aldığım üzere nüfusun dirimliğinin kazandığı önem, bedenin terbiyesini toplumsal düzenleme ve eğitim açısından kritik bir mesele haline getirmişti. II. Meşrutiyet yıllarında bedenin terbiyesi ve temizliği, İslami bir çerçeveden çıkarak ulusal-kamusal yarar ve medeniyet ölçütleriyle ele alınmaya başlanmıştı (Üstel 2004, 74-75). Balkan Savaşları ertesinde bedenin terbiyesi hem Türk Sünni nüfusun ıslahı hem de savaşkan itaatkâr asker-vatandaşlar yaratmak için öne çıkan bir başlık haline gelmişti (Cora 2013, 55-56). Erken Cumhuriyet yıllarında imkanları kısıtlı devlet, beden terbiyesinin, nüfusun ıslahının hesaplı bir yolu olduğunu keşfetmiş; beden terbiyesini genel sağlık politikasıyla birlikte hijyen, beslenme ve egzersiz konularında verilen kitle eğitiminin de bir parçası haline getirmişti (Akin 2018, 105).⁶

•••

6 Cumhuriyet'le birlikte yaşanan belki en görünür dönüşüm, her ne kadar ikili toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kalsa da kız çocuklarının ve kadınların da beden terbiyesi faaliyetlerine katılması olmuştur. Bkz. Akin 2018, 117-121.

Beden terbiyesinden farklı olarak cinsel terbiyenin müfredata dahil edilmemiş olması, cinsel terbiye söyleminde ailenin ve ebeveynlerin eğitimdeki rolüne görece daha fazla vurgu yapılmasına neden olmuştur. Ailelerin bu konudaki bilgisizliklerinden yakınan çeşitli uzmanlar için basın yayın yoluyla -bazen de halka açık konferanslarla- malumat vermek, cinsel terbiyeyi halka yaymanın yolu haline gelmişti.

Terbiyeyle İnşa Edilen Modern Cinsellik ve Gelecek Nesillerin Terbiyesi

Her biri farklı mesleki uzmanlığa sahip olsa da cinsel terbiye uzmanlığında birleşen isimler, asırlardır ayıp, yasak, günah telakki edilerek gizemlileştirilen cinselliğin modern tıp bilgisi ve medeni toplumun esasları uyarınca ele alınması konusunda uzlaşıyordu. Örneğin çocuk nöropsikiyatri uzmanı hekim Necati Kemal Kip'e göre ayıp ve mahrem, cinsel arzunun yalnızca görünen kısmını denetim altına alabiliyordu; cinsel güdüler fizyolojik gelişimlerini sürdürürken bunları sürekli bastırmak, görünmeyen pek çok hastalığa yol açacaktı (1936, 11-12).

Elbette on dokuzuncu yüzyıl öncesinde de şehvani arzusun, denetlenmediğinde hastalıklar başta olmak üzere insanı çeşitli felaketlere sürükleyen tekinsiz güçleri olduğu hem tıpta hem de mistik metinlerde ve edebiyatta sıkça tekrarlanan bir temaydı. Fakat on dokuzuncu ve yirminci yüzyıla gelindiğinde artık söz konusu olan nefse hâkim olmak, dini ve ahlaki normlarla haz arasındaki ince dengeyi bularak itidal becerisini geliştirmek değildi. Modern cinsellik tertibatı, Foucault'nun işaret ettiği üzere bir yandan bedeni, bedenin haz ve arzularını en ayrıntılı biçimde kuşatırken diğer yandan nüfusu en bütünsel biçimiyle denetlemeyi sağlıyordu (2010, 82). Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet Türk modernleşmesi bağlamında cinsel terbiye savunusu da cinselliği, modern bilgi ile aydınlatılmadığında karanlık güçleriyle yalnızca bireyi değil ulusu da felakete sürükleyecek bir şey olarak ele alıyordu. Şişli Hastanesi Başhekimî Hüseyin Kenan, cinsel terbiyeden söz ederken iki şeyin; şahsın ve neslin bekasının söz konusu olduğunu söylüyordu (Adat 19 Eylül 1940, 3). Daha sonra İstanbul Hukuk Fakültesi dekanlığı yapacak olan Naci Şensoy'a göre cinsel terbiye kişinin sağlığının yanı sıra ailenin mutluluğunu ve ırkın geleceğini de ilgilendirmekteydi (1947, 885). Burada bilim yol gösterici olacaktı. 1941 yılında yayımlanan *Cinsiyet Hıfzıssıhhası ve Öğretimindeki Önem* isimli kitapta Dr. Kâmil İdil şöyle diyordu: "[M]odern ijyen ve psikoloji ilimleri, ırkın tasfiyesi [temizlenmesi], ferдин ruhî, ahlakî ve bedenî tekâmülü [olgunlaşması] bakımından cinsî faaliyetlerin oynadığı mühim rolü, bize pek rânâ [güzel] bir surette göstermiştir" (1941, 4).

On dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başında çocukluğun ve gençliğin yüklendiği yeni anlamlar, cinsel terbiye tartışmasını şekillendiriyordu. Özellikle İkinci Meşrutiyet sonrasında çocuk hem toplumun hem de rejimin geleceği olarak görülmeye başlanmış ve çocuğun yetiştirilmesi ile terbiyesi yalnızca aileye bırakılamayacak ciddi bir kamusal görev haline gelmişti (Üstel 2004, 30-32).⁷ Cumhuriyet'in kurulması ile gelecek nesillerin yeni rejim için anlamı ve onların yetiştirilmesine verilen önem de arttı. Cinsel terbiye, Türk Sünni nüfusun sağlıklı biçimde üremesinin, diğer nüfus düzenlemelerinin ve ulusun eğitimi gündemlerinin kesişimine yerleşti.

İstanbul Cezaevi Başhekimî İbrahim Zati Öget,⁸ çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişiminin üzerindeki büyük etkisi nedeniyle "tenasüli vazifenin" kendi haline bırakılmayıp terbiyenin denetimi altına alınmasını savunuyordu (1939, 21). Dönemin psikolojik ve kriminolojik tartışmalarından beslenen bu görüşe göre psikolojik rahatsızlıkların, cinsel sapmaların ve suçluluğun kökeninde çocuklukta verilmeyen cinsel terbiye yatıyordu. Modern nöropsikiyatrinin kurucu isimlerinden Mazhar Osman'a göre, çocuğa cinsel terbiye verilmemesinin sonucu akıl sağlığının bozulmasıydı (*Cumhuriyet* 29 Kasım 1933, 5). Hukukçu Naci Şensoy, çocukların cinsel suçlarının kökeninde cinsel terbiye noksanlığı yattığını öne sürüyordu (1947, 884).

Her ne kadar üremeyle ilgili bilginin erken yaşta verilmesinin çocukları ifrata vardiyecek bazı sonuçlar doğurmasından korkulsa da bilgisizliğin maliyetinin çok daha yüksek olacağı öne sürülüyordu (Şensoy 1947, 886). Bu nedenle nereden geldiğini soran çocuğun masallarla safsatalarla oyalanmaması, üremeye dair malumatın, onun anlayacağı sade bir dille ve doğru bir biçimde verilmesi tavsiye ediliyordu (*Yeni Adam* 28 Ocak 1943, 8). Aksi takdirde susla, ayıpla bastırılmaya çalışılan merak dinmeyecek bilakis daha da kamçılanacaktı. Bilgisizlik nedeniyle çocuklar, ahlakı şaibeli kişilerin vereceği muzır bilginin tesiri karşısında savunmasız kalacaktı (İdil 1941, 3-5). On dokuzuncu yüzyılla birlikte Batılı çocukluk anlayışı Osmanlı İmparatorluğu'na tercüme edilmiş, çocuk cinsiyetli fakat cinsellikten tamamen azade bir varlık olarak tahayyül edilmeye başlanmıştı (Kayaal 2020, 36). Yirminci yüzyıl ortalarına doğru bu sefer cinsel olarak masum çocuk fikri sorgulanırken Türkiye kamuoyunda giderek popülerleşen Sigmund

•••

7 Burada da kast edilenin Türk Sünni çocuklar olduğunun altını çizmek gerekiyor. Katliam ve savaşlarda öksüz ve yetim kalan, özellikle Türk ve Sünni olmayan çocuklar birer tehdit olarak görülmüyordu. Kendileri sık sık cinsel istismara uğrayan çocukların yarattığı düşünülen tehdidin, cinsel boyutları da mevcuttu. Bkz. Kayaal 2020, Maksudyan 2014; Türkyılmaz 2016.

8 İbrahim Zati Öget, ileride daha ayrıntılı bahsedeceğim "cinsî terbiye mütehasısı" Zekavet Zati Öget'in eşiydi.

Freud'a atıfla cinsel güdülerin bebeklik çağında bile aktif olduğundan söz edilir olmuştur. Bilgi, çocukların cinsel masumiyetini bozacak bir şey değildi; zira çocuk halihazırda cinsel güdülerini ve merakları olan bir canlıydı. Her ne kadar Freud'un kuramı kimilerince abartılı bulunsaydı da cinsel terbiyeden bahseden hemen herkes, çocukların cinsel varlıklar olduğunu ve cinsel terbiyenin onların doğal güdüyü ve meraklarını doğru biçimde yönlendirme amacı taşıdığını kabul ediyordu (Adat 10 Eylül 1940, 3; Nebahat Hamit 1933; Baltacıoğlu 23 Mayıs 1946, 8).

Cinsel terbiyenin ilk aşamasını erken çocukluk çağında ebeveynlerin vereceği eğitim, ikinci aşamasını ise ergenlikteki eğitim teşkil ediyordu. On dokuz ve yirminci yüzyıllarda evlenme yaşının giderek yükselmesi, özellikle ergenlik çağındaki çocukların cinselliklerini bir sorun haline getiriyordu.⁹ Haftalık kültür ve düşünce dergisi *Yeni Adam*'ın konuyla ilgili anketine cevap veren Evren Beşe isimli okur, son otuz yılda yaşam tarzının müthiş bir hızla değiştiğini fakat cinsel terbiye bakımından bu değişimlere cevap verebilecek önlemler alınmadığını gözlemliyordu. Eskiden 15-18 yaşına gelenler mutlaka evlendirilirken bugün gençler ancak 27-30 yaşına geldiğinde evlenebiliyordu. Uzun süre boyunca cinsel duygularını bastırmaları mümkün olmayan bu gençleri "gayrî tabii temayüllerden [sic.] korumak" gerekiyordu (*Yeni Adam* 11 Şubat 1943, 8). Doğru yönlendirilmeyen gençleri bekleyen "gayri tabii temayüller" veya "sapmalar" kişinin tüm hayatını etkileyebilirdi. *Yeni Adam*'ın sahibi ve başyazarı olan eğitim bilimci İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu,¹⁰ cinsel terbiye meselesine epeyce bir yer ayırdığı dergide şöyle diyordu:

•••

9 Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden itibaren İstanbul'da yükselen evlenme yaşları ile ilgili bkz. Duben ve Behar 2013, 5. bölüm. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yirminci yüzyılın ikinci yarısında cinsel eğitim tartışması ile evlilik öncesi cinselliğin yaygınlaşması el ele gitti. Müfredatı kapsamlı cinsellik eğitiminin dahil edilmesine karşı çıkan ve yalnızca cinsel perhize dayalı cinsellik eğitiminin verilmesini savunan muhafazakârlar, özellikle Kuzey Amerika'da cinsel eğitim tartışmalarını şekillendirmeye devam ediyor. Evlilik öncesi cinselliğin bir tabu olmaya devam ettiği Türkiye'de ise cinsel terbiye savunusu hiçbir dönemde ulusal müfredatı şekillendirecek kadar güç kazanamadı. 1990'lı yıllarda, nüfus ve aile planlaması bağlamında konunun ele alınışına ilişkin bkz. İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı ve Türkiye Aile Planlaması Derneği İstanbul Şubesi, 1995.

10 Geç Osmanlı ve Cumhuriyet döneminin önemli düşünürlerinden olan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Dekanı olmuş, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde görev almış, çeşitli bürokratik kademelerde çalışmış, ayrıca 1942-1950 yılları arasında CHP milletvekilliği yapmıştır. 1934-1978 yılları arasında çıkardığı haftalık kültür dergisi *Yeni Adam*'ın misyonu olarak tanımladığı ananecilik terimiyle milletin ahlakı, örfü, zevki ve muşareti gibi değişmeyen unsurlarına bağlı kalırken bunlardan beslenen, yaratıcı bir sentezle dönüşüme ve yeniliğe açık modernleşmeyi savunmuştur (Özman 2007).

Mastürbasyon, homoseksüellik, iktidarsızlık, ehliyetsizlik olayları hekimlik ve okulculuk ile uğraşanları ürkütebilecek nispettedir. Bütün bunlar uzvî şeametlerden [bedensel bahtsızlıklardan] ileri gelme kaderler değil, küçük yaşlarda alınan bazı kötü alışkanlıkların, kötü oluşların hazırladığı büyük zararlı sonuçlardır (Baltacıoğlu 29 Ekim 1942, 2).

Özellikle istimna yani mastürbasyon, engellenmezse mutlaka diğer marazlara yol açacak bir sorun olarak öne çıkarılıyordu. Eğitimci Harun Reşit Kocacan, Finlandiyalı sağlık ve hijyen bilimci Max Oker-Blom'un eğitimsel kitapçığını 1942 yılında *Yeni Adam* dergisi için tercüme etmiş, kitapçık bir yıl sonra *Cinsî Terbiye Öğütleri* ismiyle yayımlanmıştı.¹¹ Daha sonra İstanbul valiliği yapacak olan nöropsikiyatrist Fahreddin Kerim Gökay, önsözde buluğ evresindeki çocukların cinsel hayatları kontrol edilmeyecek olursa başta istimna olmak üzere pek çok cinsel delâletin yani sapmanın ortaya çıkacağını söylüyordu (Gökay 1943, 3). Her ne kadar istimnanın her türlü cinsel hastalığın ve sapmanın kökeninde yattığına ilişkin on sekizinci yüzyıla ait onanizm düşüncesi yirminci yüzyıl ortasında Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da popülaritesini büyük ölçüde kaybetmiş olsa da dönemin hekimleri ve eğitimcileri bu düşüncüyü kolayca bir kenara bırakamıyordu. Sarı benizli, gözleri çukurda ve etrafı mor, bitkin, merdümگیرiz, vücudu ve iradesi zayıf onanist tipteki genç erkek tasvirlerine dönemin cinsel terbiye yazınında rastlanmaya devam ediliyordu.¹² Baltacıoğlu, istimnanın sinir hastalığına neden olmadığını öne sürenlere karşı, günde birden fazlasının nevrasteniye yani sinir zafiyetine yol açacağına ısrar ediyordu. Dahası istimna zamanla diğer cinsel "sapmalara" özellikle de eşcinselliğe yol açabiliyordu (Baltacıoğlu 4 Temmuz 1946, 8). İbrahim Zati Öget, bazı hekimlerin istimnanın fiziksel bir ihtiyaç olduğuna ve herkesin bunu az çok yaptığına ilişkin görüşlerini abartılı buluyor ve oğlan çocuklarına cinsel terbiyenin tam da istimnanın en sık görüldüğü ergenlik yaşlarında verilmesini öğütüyordu (1939, 27-28). Öte yandan Öget'e göre bu sorun kadınlarda pek görülmemekteydi ve "birçok yıllar hemen şehvet mevcudiyetini bile hissetmeyen kadınlar vardı" (1939, 28).

Ergenlik çağındaki erkekleri ilgilendiren başka bir konu zührevi hastalıklardı. Zührevi hastalıklar, özellikle frengi, yalnızca tek tek erkekleri etkilemiyordu. Öjenik söylemler çerçevesinde frengi, genetik aktarım yoluyla tüm bir ulusu etkileyen bir sorun olarak ele alınıyordu. Bu nedenle erkeklere verilecek cinsel eğitim, zührevi hastalıklarla bilhassa frengi ve bel

•••

11 Eser pek çok dilde defalarca yayımlanmıştır. İngilizce tercümesi için bkz. Oker-Blom 1900.

12 1920'lerden bir örnek için bkz. İbrahim Alaaddin 1337/1921, 21; 1940'lardan örnekler için bkz. Kocacan 1943, 6; Baltacıoğlu 5 Eylül 1946, 8.

soğukluğuyla ilgili bilgiyi içermeliydi (İdil 1941, 13; Adat 19 Eylül 1940, 3; *Yeni Adam* 28 Ocak 1943, 8). Örneğin, Fransız hekim Albert Calmette'in 1920 tarihli eserinin tercümesi olan *15 Yaşındaki Genç Erkeklerin Tenasül Terbiyesi Hakkında Bir İki Söz* isimli kitapçık, "dehşetli ve feci tesiri yalnız ona kurban olana değil, onun tesis edeceği aileye ve bütün nesline şamil olacak" frengi ve belsoğukluğu hakkında malumat veriyor; şüpheli temas sonrası kullanılacak ilaç formülünü ihtiva ediyordu (1930).

Karma eğitimin, bilhassa ergenlik yaşındaki gençlerin birlikte eğitim görmelerinin yol açtığı gerilimler, cinsel terbiyeyi daha ivedi bir mesele haline getiriyordu. Kadın ve erkek öğrencilerin, şehvani güdülerden arınmış dostluklar kurabilmesinin yolunun cinsel terbiyeden geçtiği öne sürülüyordu (*Yeni Adam* 1 Ocak 1943, 7). Doktor Celal Ertuğ, bir kız ile oğlan arasındaki "hakiki ve samimi" arkadaşlığın cinsi terbiyenin başarısının en önemli göstergelerinden olduğunu söylerken karma eğitimin bu konuda faydalarının müspet olduğunu ekliyordu (15 Ağustos 1945, 2). Eğitimci İbrahim Alaaddin [Gövsâ], *İlk Gençlik Hakkında Ruhیات ve Terbiye Tedkikleri* kitabında, karma eğitimin ve genel olarak karma sosyalleşmenin eksikliğinin cinsel terbiye üzerindeki olumsuz etkisini şöyle anlatıyordu: "Müşterek terbiye bazı ufak çapkınlıklara 'flirt' [Lat.] sebep olabilir, fakat bu hal, ferdi suiistimallerden veya aynı cinsten çocukların arasındaki gayri-tabii temayüllerden elbette çok ehvendir" (1921, 29).

Cinsel terbiyenin, istimnanın önüne geçerek hemcinsler arası gayri-tabii ilan edilen eğilimleri veya yirminci yüzyıl ortalarına doğru Türkçede giderek yaygın biçimde kullanıldığı haliyle "homoseksüalite"yi engelleyebileceği iddia ediliyordu. Buna ek olarak cinsel terbiye, karma eğitim yoluyla da homoerotik ilişkilerin¹³ önüne geçecekti. İbrahim Alaaddin gibi isimler, kadın ile erkek arasındaki "masum" flörtleşmeleri, homoerotik yakınlaşmalara kıyasla daha kabul edilebilir addetmeye başlamıştı. Hemcinsel sosyalleşmenin ve kadınların -veya kadın olarak cinsiyetlendirilen bedenlerin- namahrem erkeklerin olduğu alanlardan uzak tutulduğu kaçgöç düzeninin homoerotizme yol açacağına ilişkin kaygı, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren

•••

13 Her ne kadar homoseksüellik kavramı bu dönemde daha yaygın biçimde kullanılıyor olsa da burada kastedilen ilişkilerin henüz modern eşcinsel kimliği çerçevesinde kavranmadığını düşündüğümünden homoerotik ilişkiler olarak adlandırmayı tercih ettim. Anakronizme düşmemek için kullandığım hemcinsel kavramının, Afsane Najmabadi'nin söylediği gibi, imlediği ilişkilerin kültürel ve toplumsal anlamlarını ikili cinsiyet rejimine indirgemeye devam ettiğini not etmekte fayda var (Najmabadi 2006, 17).

dönemin entelektüellerince sıklıkla dile getiriliyordu. Gövsa ve Baltacıoğlu gibi eğitim bilimciler, karma eğitimi savunurken halihazırda dolaşımda olan “toplumsal sapma” söyleminden faydalanıyordu (Baltacıoğlu 11 Aralık 1947, 14; *Yeni Adam* 17 Kasım 1949, 7; Sarıtaş 2020, 195-196).¹⁴

Cinsel terbiyenin “sapmalara” ilişkin bilgiyi nasıl vermesi gerektiğine ilişkin fikir birliği yoktu. Baltacıoğlu, çocuklara normal ve anormalin ne olduğunun açıkça ve iyice anlatılması gerektiğini söylerken (20 Nisan 1950, 8), Hüseyin Kenan üreme hayatı ile ilgili bilginin cinsel sapmaları içermemesini savunuyordu (Adat 19 Eylül 1940, 3). Öte yandan on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ve yirminci yüzyıl başı Kıta Avrupası cinsellik bilimi metinlerinde yer alan, eşcinselliği doğuştan gelen ve değiştirilemez bir durum olarak gören model, cinsellik bilimi kavramlarının ve temel metinlerinin geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde Türkçeye tercümesi yoluyla yirminci yüzyıl ortasında daha yaygın biçimde kabul görmeye başlamıştı. Her ne kadar Baltacıoğlu gibi isimler sapmaların, “uzvî şeametlerin” yani bedensel bahtsızlıkların değil kötü alışkanlıkların sonucu olduğunu iddia etse de *Yeni Adam*’ın anketine cevap veren tıp fakültesi öğrencisi Kazım Alpengin gibi diğerleri, “sapaklıkların” biraz muhitin tesiriyle ama daha çok da irsî olduğunu düşünüyor, engellenmeleri için “sistematik biçimde tetkik edip gerekli tedbirleri alacak bir seksoloji bürosu veya enstitüsü” kurulmasını öneriyordu (*Yeni Adam* 28 Ocak 1943, 8).

Salahiyezsiz Yetişkinler

Cinsel terbiyenin hedef kitlesi asıl olarak çocuklar ve gençlerdi fakat onları yetiştirecek yetişkinlerin de çocukları eğitebilecek salahiyyette yani yetkinlikte olmadığı, konuya ilişkin söz alanların uzlaştığı konulardan biriydi. Çocuklara doğru bilginin verilmesinde ailelerin, bilhassa annelerin sorumluluğunun altı çiziliyordu (İdil 1941, 5-7; Nebahat Hamit 1933, 17). Aile, cinsel terbiyenin verileceği ilk yerdi; ebeveynler çocuklara cinsel hayata ilişkin meraklarını dindirecek bilgiyi sade ve doğal biçimde aktarmalıydı. Fakat ebeveynler ne gerekli bilgiye sahipti ne de çocuklarıyla bu tip meseleleri konuşabilecek nitelikte samimi ilişkiler kurabiliyorlardı. *Yeni Adam* dergisinin anketine cevap veren Sait Altan, ebeveynlerin çocuklarına karşı ya fazla müstebit davranarak

•••

14 Bazen erişkin erkeklerin, nadiren de olsa erişkin kadınların oğlan çocuklarına taaruzu da ileriki yaşlarda erkeklerin erkekleri arzulamasının sebebi olarak gösterilebiliyordu (Kayaal 2020, 37). Kayaal, ebeveynlere yönelik nasihat kitaplarının, ergenlik çağındaki oğlan çocuklarını livata tehlikesinden korumak için kamusal alanda dikkatli olmaları gerektiği yönünde uyardığına dikkat çekiyor.

onları korkuttuğundan ya da fazla yumuşak davranarak şımarttığından şikâyet ediyordu. Bu tip ebeveynler, çocukların yanlış görüşlerini düzeltemiyor, alışkanlıklarını terbiye edemiyor, eşitlik kurallarına uymalarını sağlayamıyor, kısacası cinsel terbiye bakımından cahil kalmalarına neden oluyordu (*Yeni Adam* 28 Ocak 1943, 11). Bu nedenle asıl sorumluluk okula ve öğretmenlere düşüyordu (*Yeni Adam* 21 Ocak 1943, 9; 28 Ocak 1943, 8; 2 Şubat 1943, 8; Adat 19 Eylül 1940, 3). Okullarda öğretmenler cinsel terbiye konusuna ne kadar eğildiler tahmin etmek güç olsa da bu dönemde öğrencilere yönelik bazı konferansların düzenlendiğini biliyoruz. Örneğin 1931'de asabiye ve akliye doktoru Fahri Celal Bey'in Manisa Necatibey Mektebi'nde cinsi terbiye konferansı vereceği duyuruluyordu (*Akşam* 10 Ekim 1931, 6). Öte yandan öğretmenlerin, özellikle ilkökul öğretmenlerinin cinsellik bilgisine sahip olmadıklarının, onların da eğitime ihtiyacı duyduklarının altı çiziliyordu. Nebahat Hamit'e göre, öğretmenler de en az ebeveynler kadar batıl inançların kurbanıydı ve verecekleri eğitimin niteliği şüpheliydi (1933, 23-4). Bu nedenle öncelikle öğretmenler, çocuklara cinsellikle ilgili konuları utanmadan ve tabii bir biçimde anlatacak donanımı edinmeliydi.

Daha evvel de söylediğim üzere cinsel terbiyenin müfredatta öğretilmemesinin ve okullaşmanın azlığı ve eğitim kadrosunun eksikliklerinin, Halkevleri'nde yürütülecek faaliyetlerle (konferanslar vb.) radyo programları ve bilgilendirici basılı yayınla giderilmesi savunuluyordu. Halka açık toplantı ve konferansların duyuruları zaman zaman basına yansiyordu (Adat 21 Eylül 1943, 3; *Yeni Adam* 2 Şubat 1943, 8; 11 Şubat 1943, 8). Bu yazıya kaynaklık eden pek çok kitapçık, konuya dair bilgi edinmek isteyen ebeveynlere ve eğitmenlere yol gösterme amacı taşıyordu. Örneğin Kocacan, tercümesini yaptığı Oker-Blom'un kitapçığının "cinsî terbiyeden bahsetmekte hâlâ tereddüt eden veya neler söylemek lâzım geleceğini bilmiyen [sic.] ana ve babalara, mürebbilere [eğitimcilere] kıymetli bir rehber" olduğunu söylüyordu (Kocacan 1943, 11). Cinsellik biliminin Richard von Krafft-Ebing'in *Psychiopatía Sexualis*'i (1949) gibi temel eserlerinin Türkçe tercümeleri veya Amerikan *Sexology* dergisinin bir benzeri olarak 1940'ların sonunda yayın hayatına başlayan, bu dergiden tercüme edilmiş çokça makale içeren *Seksoloji* dergisi gibi popüler yayınlar da benzer bir amaç taşıyordu. *Seksoloji*, cinsel terbiyenin dünyanın pek çok yerinde son derece ciddiyetle ele alınan bir mesele olduğunu söylerken amacını bu alandaki tüm olanaklardan faydalanarak eksiksiz ve salahiyetli bir rehber sunmak olarak tanımlıyordu (*Seksoloji* Ekim 1949).¹⁵

•••

15 Dergiye ilişkin daha ayrıntılı bir inceleme için bkz. Sarıtaş 2012.

Cinsel Terbiye ve Okurlar

Modern cinsellik tertibatı, utanç ve gizem perdesini kaldırmak ve karanlık güçlerini denetim altına almak için cinsellik hakkında konuşmayı teşvik ediyordu. Cinsellik bilimine ilişkin çalışmaların tespit ettiği üzere, bireylerin arzularına, bedenlerine ve pratiklerine ilişkin beyanları, modern cinsellik bilgisinin oluşumunda kritik bir rol oynamıştır. Bunları kategorize eden düzenleyici söylemler ise arzu, deneyim ve öznellikleri idrak edilebilir kılan normatif çerçeveler sunuyordu. 1949 yılında yayımlanan *Cinsiyet Âlemi*, okurlarını mahrem hayatlarındaki müşkülli ve sırlarını anlatmaya, evlilik hayatlarının detaylarını bildirmeye, cinsel hayatlarındaki “gayri tabiiyetleri” paylaşmaya çağırırken derginin hem en yakın bir dost hem de salâhiyetli bir rehber olacağını söylüyordu (*Cinsiyet Âlemi* Haziran 1949, 75). H. Nezihi Erksen’un *Kadın-Erkek Tenasül Hayatı* isimli fasiküller halinde yayımlanan eseri ve *Seksoloji* dergisi gibi popüler yayınlar da okurlara cinsellikle ilgili sorularını sorabilecekleri, sorunlarını dile getirebilecekleri bir mecra sunuyordu. Cinsel terbiyeye ilişkin yayınların kimler tarafından ne kadar okunduğunu ve ne derece kabul gördüklerini ölçmek her ne kadar zor olsa da bu yayınlara okur yazar nüfusun ilgi gösterdiğini anlayabiliyoruz.¹⁶ Bir Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisinin kişisel koleksiyonunda yer alan 1950 yılına ait günlüğünde o sene okuduğu kitaplar listeleniyor. Listenin başında, cinsellik bilimci ve aktivist Magnus Hirschfeld’in, halen Türkçedeki tek eseri olmayı sürdüren, Türkçe tercümesi 1946 yılında yayımlanan *Cinsiyet Dünyası Kitabı* yer alırken 6 kitaplık listenin 4 kitabını evlilik ve aşka ilişkin nasihat kitapları oluşturuyor (A.K.,1950; Hirschfeld 1946) (Görsel 2).¹⁷ *Seksoloji* dergisi çok fazla okur mektubu aldıkları için okurlara sabırlı olmalarını tavsiye ederken sayfalarında yalnızca herkesi ilgilendiren mektuplara yer verebildiklerini ekliyordu.¹⁸ Türkiye’nin her yerinden mektup yazarak popüler süreli yayınlara ulaşan, (ağırlıkla erkek) okurlar, bel soğukluğu, iktidarsızlık, kısırlık, üreme organlarındaki enfeksiyonlar ve menstrüasyon düzensizliği gibi sorunlarına okur anonimliğinin sağladığı mahremiyet sayesinde çare arıyor; irsiyet, doğurganlık, cinsel organların ideal büyüklüğü gibi konularda meraklarını gidermeye çalışıyor; romantik ilişkilere ve evliliğe ilişkin öğütler alıyorlardı. Verilen yanıtlarda basit tıbbi önerilerde bulunuluyor,

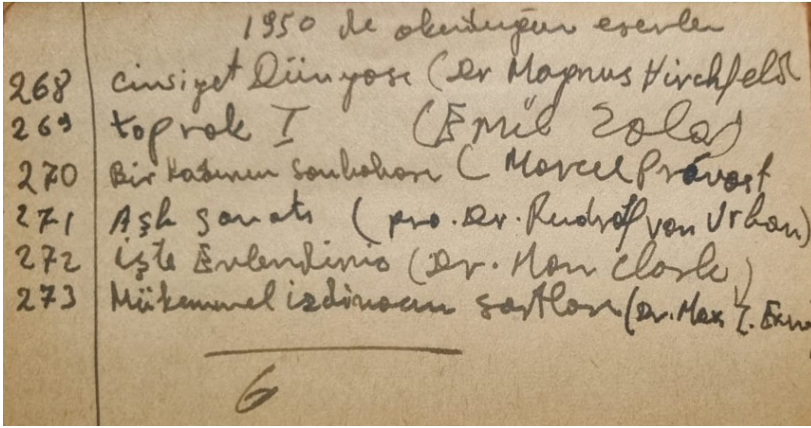
•••

16 Okur yazar olmayan ve kent merkezlerinden uzak yaşayanların, hele hele de kadınların bu yayınların içeriğine erişme olasılıklarının düşük olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

17 Günlük sahibinin ismi anonim tutulmuştur.

18 Art arda gelen sayılarda yayımlanan duyurulardan biri için bkz. *Seksoloji*, Aralık 1949.

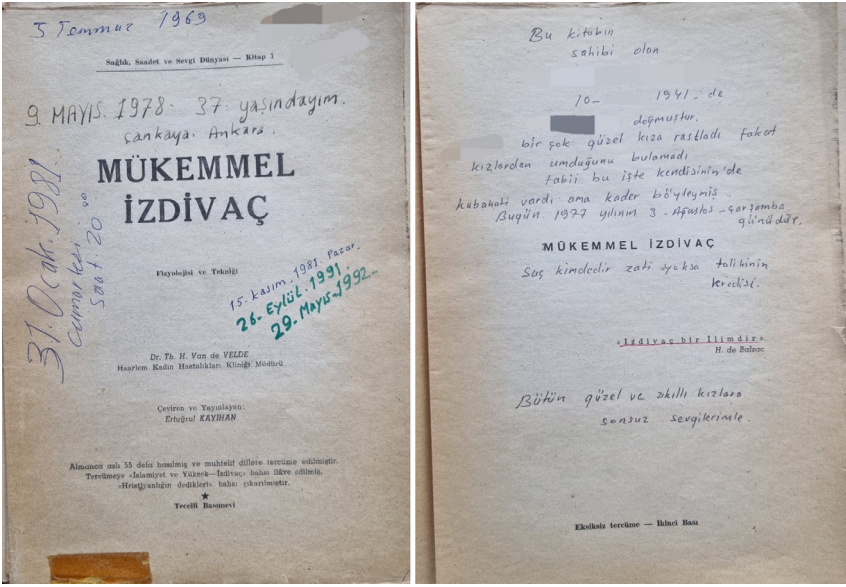
yaygın yanlış inanışların temelsizliği anlatılıyor, okurlar, tıbbi müdahale gerektiren durumlarda doktor muayenesine yönlendiriliyordu. Diğer yandan fazla mastürbasyonun zararlarından söz ediliyor, evlilik dışı fiziksel yaklaşımlardan uzak durulması ve bir an evvel evlenilmesi öğütleniyor; “anormal” cinsi adetlerin terk edilmesi isteniyor, kısacası meşru ve normal cinselliğin sınırları çiziliyordu. Uzman bilgisinin üstünlüğünü kabul etseler de okurların (Kozma 2010), cinsel gücü ve hazı artırmaya yönelik kökenleri çeşitli ve dağınık “uyruklaştırılmış” bilgilerini (Foucault 1980, 82) uzman bilgisiyle karşılaştırarak müzakere ettiklerini tahmin edebiliriz.

Görsel 2: A.K'nin günlüğünden 1950 yılında okuduğu kitapların listelendiği sayfa

Okurlar, cinsel terbiye yayınları yoluyla kimseyle konuşamadıkları konular hakkında malumat edinip en yakınlarına bulunmaktan çekindikleri itirafları kamusal alana taşıırken bu yayınlarla samimi ve mahrem bir bağ kuruyorlardı. Liat Kozma, 1948 savaşında kaçmış veya evlerinden edilmiş Filistinlilere ait, Kudüs'teki Ulusal Kütüphane tarafından el konulmuş kitapların üzerlerindeki karalamaların, cinsel tavsiye yayınlarının popüler alımlamasına dair ipuçları sunduğuna dikkat çekiyor (2013). Bugün sahaflarda onlarcası satışta olan cinsel terbiye ve nasihat kitapları üzerindeki karalamalarda, okurların yayınlarla ettikleri “mahrem hasbıhal”ın maddi izlerini sürmek mümkün. Okurların “en mahrem, biricik saadet dostu” olma iddiasıyla iki cilt yayımlanan *Mükemmel İzdinoç: Cinsî Hayatımızın İç Yüzü* ile *Evlilikte Cinsî Sevgi ve Cinsî Nefret* başlıklı tercüme eserin kişisel koleksiyonumdaki kopyasının kapak sayfalarına 1969-1992 arasında çeşitli yıllarda kaydedilen tarihler, okurun kitabı gerçekten de hayatının çeşitli aşamalarına tanıklık eden bir dost olarak görmüş olabileceğini düşündürüyor

(Velde 1948). 1977 yılına ait bir notta kitabın sahibi ismini, doğum yeri ve tarihini paylaştıktan sonra şöyle devam ediyor: “[...] birçok güzel kıza rastladı fakat kızlardan umduğunu bulamadı tabii bu işte kendisinin’ de [sic.] kabahati vardı ama kader böyleymiş”. Kendisinden üçüncü tekil şahısla söz eden okur, mahrem hayatının hayal kırıklıklarını, dert ortağı kıldığı nasihat kitabı aracılığıyla kimin ne zaman nerede okuyacağını bilmeden tarihe not düşmüş.

Görsel 3 ve 4: *Mükemmel İzdivaç: Cinsî Hayatımızın İç Yüzü* ile *Evlilikte Cinsî Sevgi ve Cinsî Nefret* isimli kitabın üzerine kişisel notlar alınmış kapak sayfaları.¹⁹

Cinsel terbiye yayınlarının temiz ve ahlaklı olma iddiası, okurların müstehcen hissetmeden kendilerini ifade edebilmelerini kolaylaştırıyordu. Örneğin *Seksoloji* dergisi, bilimselliğe yaptığı vurguyla kendisini müstehcen yayınlardan ayırtırmaya çabalıyordu. Muhtemeldir ki derginin bu çabası, önceli sayılabilecek bazı eserlerin yarattığı müstehcenlik tartışmalarıyla bağlantılıydı. Fritz Kahn'ın 1935 tarihli *Unser Geschlechtsleben: Ein Führer und Berater für Jedermann*²⁰ isimli eseri, özgün isminde bulunmayan “aile” eklenerek 1940 yılında *Tenasül Hayatımız: Herkes ve Her Aile İçin Bir Rehber* ismiyle Türkçeleştirilmiş, formlar halinde yayımlanan eser çokça ilgi görmüştü. Müstehcen bulduğu esere yönelik yoğun ilgiyi kınayan eğitimci

...

19 Kitabın sahibinin anonimliğini korumak için ismin açık yazıldığı yerlerin üzeri kapatılmıştır.

20 Eserin ismi şöyle Türkçeleştirilebilir: *Cinsel Hayatımız: Herkes İçin Bir Rehber ve Danışman*.

Adem Nezihi Energin, formların yayımlanmasında emeği geçen doktorların bilime katkıda bulunmadıklarını söylüyor, bilimsel bahislerin yanı sıra “şehvani ve tenasüli” duyguları gıcıklayan kısımlar ile açık seçik resimler içeren formların hükümetçe toplatılıp incelenmesini isabetli buluyordu (23 Mart 1940, 1, 8). İnceleme sonucu savcılık eseri müstehcen bulmuş ve kitabın formlar halinde değil bütün olarak yayımlanmasına karar vermişti (Cumhuriyet 12 Mart 1940). Cinsel terbiye amaçlı yayınların dilinin ne denli açık olacağı konusunda da tam bir uzlaşısı yoktu. Baltacıoğlu, cinsel terbiye yazılarında her şeyden fazla açık biçimde bahsetmesine kızan bir tanıdığına cevaben bu konuların ancak açık seçik ele alınabileceğini söylüyordu (Baltacıoğlu 22 Ağustos 1946). Fahreddin Kerim Gökay ise cinsel terbiye amaçlı yayınların pornografik olmaması gerektiğinin altını çiziyordu (Adat 10 Eylül 1940, 3). Gökay yazı ve konuşmalarında hem bilimsellik iddiasını güçlendirecek hem de müstehcenlik sınırını aşmayacak şekilde, 1940’larda henüz yaygın kullanılmayan *oral evre*, *puberté*, *heteroseksüel* gibi Latince kökenli terimleri sıkça kullanıyor, bu nedenle zaman zaman alay konusu oluyordu (Adat 10 Eylül 1940, 3; Haber 19 Eylül 1940, 2).

Kadınlar ve Cinsel Terbiye

Cumhuriyet’in kurulması ile birlikte kaçgöç resmi olarak sona ermiş, kadın ile erkek arasındaki ilişkilerin alacağı biçim soru işaretine dönüşmüştü. Kadınların toplumsal hayata artan katılımı, toplumsal cinsiyet ilişkilerine yeni bir hususiyet kazandırmaktaydı (Erkson 1947, 3). Müstehcenlik tartışmaları yaratan *Tenasül Hayatımız* isimli kitabın önsözünde kadın hastalıkları uzmanı Tefvik Remzi Kazancıgil şöyle diyordu:

Bugün Türk kadını, bir evvelki neslin akıl ve hayalinden geçmiyecek bir istihale [değişim] ile cemiyet içinde, millî hizmetlerde, ferdi hayata ait her tezahürde erkek ile yan yana, karşı karşıyadır. Böyle bir içtimai nizam [toplumsal düzen], erkek ve kadın herkesi asla lâkayt kalamıyacağı yeniliklere götürmüştür. Cinsî hayatın yarı vuzuhla [açıklıkla] duyulan karanlık tezahürleri, tam ve ciddi bir benliğin aydınlığı altına çekmek lâzımdı (1940, v).

“Zorunlu heterososyalleşme” medenileşmenin olmazsa olmazı olarak görülüyor ve aynı anda cinsel terbiyeyi ivedi bir mesele haline getiriyordu.²¹ Yetişkinler yalnızca gelecek nesilleri yetiştirme sorumlulukları nedeniyle değil, “medenî” davranış kurallarını benimsemeleri için de cinsel terbiye görmeliydi. İbrahim Alaaddin, Cumhuriyet öncesi toplumun “ayrı yaşamanın

•••

21 Afsane Najmabadi, kavramı İran modernleşmesi için kullanıyor. Bkz. Najmabadi 2005, 57.

gayri-tabiiği herkesten fazla tecrübe etmiş” olduğunu söylerken cinslerin birbirlerini ancak “münasebet-i tenasüliyye vasıta olarak tanıdığından ve kendi cinsinden olmayan birisini görünce- hayvanlar gibi- ilk hatırına gelen şeyin bu olmasından” şikâyet ediyordu (1921, 27). Medenilik, kadın ile erkek arasındaki ilişkilere halihazırdaki niteliğini veren geri kalmış “hayvani” güdülerin terbiyesi anlamına geliyordu (*Yeni Adam* 21 Ocak 1943, 9).

Karma sosyalleşme, eğitim kurumlarında ve sosyal hayatta teşvik edilirken kadınların artan kamusal görünürlüğü cinsel kaygıyla yüklüydü. Feminist araştırmacıların işaret ettiği gibi Kemalist modernleşme, kadının kamusal alandaki varlığını cinselliğinden arındığı sürece kabul edilebilir buluyordu (Kandiyoti 2007, 160; Berktaş 1998, 3-4). Öte yandan erkeklerin kadınlara karşı “terbiyeli” davranmayı bilmemeleri, Cumhuriyet dönemi aydınlarının şikâyet ettiği konulardandı. Baltacıoğlu, kendisinin de mensubu olduğu “Abdülhamit neslini” kadın yüzü görmediği için saplantılı, kadınlarla karşılaştığı zaman kabalaşıp kendini kaybeden bir nesil olarak tarifliyor ve yarım asır geçmiş olmasına rağmen pek fazla bir şeyin değişmemiş olduğundan yakınyordu. Ona göre bu hasta kültürün yarattığı nesil de hastaydı (24 Şubat 1944, 3). Erkeklerle verilecek cinsel terbiye, zührevi hastalıklara dair tıbbi bilgi kadar kadınlara nasıl davranılacağını da içermeliydi (İdil 1941, 13; Adat 19 Eylül 1940, 3).

Meseleye feminist bir perspektifle yaklaşanlar içinse medenileşme gündemi, kadınların beden ve cinsellikleri üzerinde söz sahibi olabilmelerinin; erkeklerin, dini ve kamusal otoritelerin ataerkil denetiminin ve şiddetinin sorgulanması ile iç içe geçebiliyordu. Sabiha Zekeriya Sertel için kıskançlık veya namus adı altında işlenen cinayetlerle mücadele etmenin yolu cinsel terbiyeden geçiyordu:

Bir kadın yüz vermedi diye veya diğer bir erkeği kendine tercih etti diye onu öldürmek kimsenin hakkı değildir. (...) Öldürmek, iptidai namus telâkkisinin [anlayışının] bıraktığı bir haktır, kanunun buna karşı daha kuvvetli tedbirler alması, halk arasında cinsî terbiye ve ahlâk telâkkileri bu cinayetlerin önüne nispeten olsun geçebilir. En mühim mesele halkın içtimâî terbiye ve seviyesini yükseltmektir (25 Temmuz 1938, 5).

Bilimsellik kadınlara, ayıp ve mahrem addedilen konuları konuşmanın yolunu açıyordu. Aynı zamanda Türk Kadınlar Birliği üyesi olan Nebahat Hamit ve Zekavet Zati [Öget] gibi kadınlar,²² kadınların ve bilhassa da genç

•••

22 Bkz. Davaz 2014, 443-7.

kızların, iffetlerini koruma gerekçesiyle cinsel bilgidен yoksun bırakılmalarını eleştiriyordu. Nebahat Hamit'e göre hakiki anlamda iffetli olmanın yolu kadınların üzerindeki kanun ve devlet denetimini sıkılaştırmaktan değil, kadınları cinsellikle ilgili bilgilendirerek duygu ve davranışlarının sorumluluğunu almalarını sağlamaktan geçiyordu (1933, 13); çünkü "bilgi asla gayri ahlâki değildi." (1933, 35)²³ Basında "cinsî terbiye mütehassısı" olarak anılan Zekavet Zati'ye göre, okullarda bitkilerin bile üremesinden söz edilirken insanlarınkinden söz edilmemesi, kadınların işledikleri günahların en önemli nedenleri arasındaydı:

Bunların niçin düşünülmediğini ve insan vücudunun el kadar ayak kadar tabii bir uzvu olan tenasülden bahsetmenin neden hâlâ büyük bir ayıp sayıldığını bir türlü anlayamıyorum. Bence bu telâkki, namütenahi [sonsuz] kurbanlar vermiş irticaların [gericiliklerin] en müthişidir (Sadullah 7 Mayıs 1936, 7).

Görsel 5: Sadullah, Naci. "Cinsî Terbiye Mütehassısı Zekâvet Zati Diyor ki," Perşembe 58, 7 Mayıs 1936, 7.

Zekavet Zati'ye göre kadın erkek eşitsizliği sürmekteydi. Sözlerinin erkeklerin işine gelmeyeceğini iddia ediyor ve kadınların çiğnenen hakları için yakın zamanda bir teşkilatta buluşacaklarını ilave ediyordu (Sadullah 7 Mayıs 1936, 6-7). Dönemin kadın teşkilatı olan Türk Kadınlar Birliği'nin, Zati'nin söyleşisinden bir sene önce, "kadınlar tüm haklarını almıştır" denilerek Kemalist rejim tarafından kendisini feshetmeye zorlandığı hatırlandığında

...

²³ Bilimselliğin, kadınların iffetsiz ilan edilmeden cinsellik bilgisiyle temas edebilmelerini sağlamasına ilişkin bkz. Stewart 1997. Nebahat Hamit'in cümlesine benzer biçimde Baltacıoğlu da "[g]erçek utandırıcı değildir, ilimde ayıp yoktur" diyordu. Baltacıoğlu 20 Nisan 1950, 8.

(Zihnioğlu 2003), Zati'nin bu çıkışının tarihsel arka planı görünür oluyor. Zekavet Zati, bir yandan kadın erkek eşitsizliğinin sürdüğünü söyler ve kadın seks işçileri düzenli muayene olmaya zorlanırken müşterileri olan erkeklerden aynı şeyin beklenmemesindeki adaletsizliğe dikkat çekerken diğer yandan kadınların fizyolojik farklılıkları nedeniyle dinlenmeye muhtaç olduklarını ve çifte yük altındaki evli kadınların çalışmamalarını savunabiliyordu (Sadullah 7 Mayıs 1936, 6-7; 11). Ona göre fizyolojik farklılık, kadın olarak kabul edilenlerin²⁴ adet günlerinde dinlenmelerini zaruri kılıyordu. Adet dönemlerinde izin verilmesini talep eden diğer bir isim olan Nebahat Hamit'e göre, kadınların ayıp görülen adet döngüsüne gelecekte hürmet edilmeye başlanacaktı. Öte yandan Nebahat Hamit, erkeklerle tam bir eşitlik iddia eden feministleri hem gülünç buluyor hem de kadınların farklılıklarına saygı göstermediklerinden kadınlık davasına ihanet ettiklerini düşünüyordu (1933, 28). Her iki kadının da eşitliğin daha radikal tanımları karşısında kadınlara attettikleri anatomik farklara dayalı bir feminizmi savunmaları, Kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadınlar Birliği'nin (TKB) yürüttüğü radikal oy hakkı mücadelesi bastırıldıktan ve mücadelede öncü olan Nezihe Muhiddin TKB'den uzaklaştırıldıktan sonraki dönemde konuşmalarının sonucu mudur söylemek zor (Zihnioğlu 2003). Zekavet Zati'nin ve Nebahat Hamit'in feminizmleri bugünden bakıldığında biyolojik indirgemeci, muhafazakâr, ahlakçı ve çelişkili görünse de kadın olarak cinsellik konusunda söz almaları, yalnızca dönemin toplumsal cinsiyet rejiminin muhafazakarlığı düşünüldüğünde değil, genel olarak cinsellik bilgisinin üretimi, tercüme ve uyarlamasının erkek egemenliği düşünüldüğünde de cüretkardı. Hamit için gösterdiği "ahlaki cesaret" aynı zamanda genç kadın ve erkekleri tehlikeli arkadaşlıklara terk etmemek, "cinsiyetlerine hürmet" etmeyi öğretmek için duyduğu vicdani sorumluluktan ileri geliyordu (Nebahat Hamit 1933, 21).

•••

24 Adet gören herkesin kadın olmadığını akılda tutarak bu cümleyi kuruyorum. Zati'nin kendisi de bu olasılığa göz kırıyor ve Naci Sadullah'la söyleşisinde dönemin basınında sık sık bahsedilen "cinsiyet değiştirme" ameliyatlarına atıf yaparak şöyle bir cümle kuruyor: "Kadın işçi, doktor, mühendis, avukat, saylav hatta ameliyatla erkek bile oldu." (Görsel 5) 1930'lu yıllar boyunca cinsiyet gelişimi farklılığı gösteren bireyler üzerindeki cerrahi müdahaleler günlük gazetelere "cinsiyet değiştirme ameliyatları" olarak yansıyor. Ameliyatların ne ölçüde bireylerin isteği ve rızasıyla gerçekleştiğini kestirmek zor. Çoğu kırsaldan gelen veya kentli dar gelirli mahallelerden gelen bu bireylerin gazetelerde fotoğrafları yayımlanıyor, ameliyatlar sansasyonel başlıklarla duyuruluyordu. Bkz. Sarıtaş 2024a; 2024b. Aynı dönemde gazetelerin yoğun ilgi gösterdiği, doğumda kadın cinsiyeti atanan, hayatını erkek olarak yaşayan Kenan Çinili'nin hatıratı için bkz. Çinili 2021.

Cinsel terbiyenin gerekliliğine dair uzlaş, toplumsal cinsiyet rolleri açısından terbiyenin anlamı konusunda bir uzlaş olduğu anlamına gelmiyordu. Nebahat Hamit ile kadınların rollerinin ev içi işlerle ve üremeyele sınırlı kalması gerektiğini iddia eden Mazhar Osman'ın cinsel terbiyeden aynı şeyi anladıklarını düşünmek güç.²⁵ Bazıları için cinsel terbiye evliliğe ve doğuma teşvik anlamına gelirken (*Yeni Adam* 28 Ocak 1943, 8), eşitlikçi yorumlar bu fikri de tartışmaya açabiliyordu. Örneğin hekim Hüseyin Kenan'a göre kadınlara verilecek cinsel eğitim, evvela onları anneliğe hazırlama amacı taşımalıydı (Adat 19 Eylül 1940, 3). Oysa *Cumhuriyet* gazetesinin genç kızlara cinsel öğütler veren köşesinde genç kızların cinsellikle ilgili bilgilenmelerinin onları evlilikten soğutacağını söyleyenlere karşı çıkılıyordu. Kızların cinsel hayatla ilgili bilgilenmelerinin ve evlenme veya evlenmeme kararını buna göre vermelerinin, cahilce yapacakları evliliklere yeğ olduğu söyleniyordu (*Cumhuriyet* 1 Mart 1931, 5). Öte yandan tüm bu tartışmalar, giderek öjenik bir boyut kazanan pronatalist nüfus politikaları çerçevesinde anlam kazanıyordu. Eğitim bilimci İbrahim Alaaddin Gövsa için kadınlar, istenmeyen gebeliklerin önüne geçilmesi, ıskat-ı ceninin yani kürtajın önlenmesi ve nüfusun artırılması amacıyla cinsel konularda bilgilendirilmeliydi (*Haber* 5 Şubat 1941, 5).

Sonuç

Cinsel terbiye söylemleri, kürtaj ve çocuk düşürme, öjenik nüfus politikaları, evliliğe teşvik ve bekârlık vergisi tartışmaları gibi hepsine bu yazıda değinemediğim dönemin pek çok konu başlığıyla iç içe geçiyordu. Her ne kadar hiçbir zaman Cumhuriyet'in en tartışmalı meselelerinden biri olmadıysa da cinsel terbiye söylemi, muğlak ve esnek yapısı sonucu değişen toplumsal ilişkilere uyum sağlıyor, dönüşen tıbbi, hukuki ve ahlaki söylemlerle eklemlenebiliyordu. Daha önce de söylediğim gibi, bu esneklik sayesinde kadınların cinsel ahlakına dayalı namus düşüncesini benimseyen cinsiyetçilik kadar, bedensel ve cinsel özerkliğe dair görece eşitlikçi söylem ve talepler de cinsel terbiye söyleminin içerisine yerleşebiliyordu. Nebahat Hamit ve Zekavet Zati gibi kadınların cinsellik konusunda kamusal alanda söz almaları, elbette cüretli girişimler olmayı sürdürse de bilimsel bilginin şehvani tenselliğe karşı mesafesi ve cinsel terbiyenin medeni bir ulusun gelişmesi için gerekli görülmesi ile mümkün oluyordu, zira "bilgi asla gayri ahlâki" olamazdı. Cinselliği karanlıkta bıraktığı söylenen eski telakkiler ulusu yozlaştırdığından bir kenara bırakılmalı; cinsel pratikler ve arzular bilmenin

•••

25 Örneğin bkz. *Milliyet* 2 Mayıs 1930, 1-2.

alanına dahil edilmeliydi. Karanlıkta kaldığı söylenen cinselliğin neyi ihtiva ettiği verili kabul edilse de gerçekte terbiye söylemleri altında bir araya getirilen öğelerin özgül bir birlikteliği olarak cinsellik inşa ediliyordu. Elbette bu inşa süreci Batılı cinsellik kavrayışının karmaşık kültürel tercüme süreçlerini de içeriyordu. Örneğin modern eşcinsellik kavrayışı, hali hazırda var olan hemcinsel arzu kategorileriyle çarpışıyor, müzakere ediliyor, uyarlanıyordu. Bu müzakere ve uyarlama süreçleri, aynı zamanda heteronormatif bir ulusal kimliğin inşasıyla da iç içe geçiyor, konuya ilişkin söz alan uzmanlar aynı zamanda cinsel bir ulusal kimliği de tanımlıyordu.

Cumhuriyet'in sonraki on yıllarında da cinsel terbiye söylemi, farklı gündemlerle eklemlenerek varlığını sürdürdü. Çeşitli uzmanlar konuyla ilgili yazmaya, konuşmaya devam etti ve popüler mecralarda sıradan insanları "karanlıkta kalan" arzuları, düşünceleri, arzularıyla ilgili konuşmaya teşvik etti, bunları bilgiyle aydınlatarak cinsel "sorunlara" çare olmaya soyundu. Kalkınma ve değişen nüfus politikaları çerçevesinde aile planlamasının kazandığı önem, kırdan kente göç, Amerikanlaşma, popüler kültürde müstehcenleşme gibi toplumsal, kültürel ve siyasal süreçlerin yanı sıra tıptaki ve eğitim bilimdeki dönüşümler ile kadın hareketinin değişen gündemleri, yirminci yüzyılın ikinci yarısında cinsel terbiye söylemlerini şekillendirdi.

Kaynakça

- Akşit, Elif Ekin. 2005. *Kızların Sessizliği: Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akşit, Elif Ekin. 2010. "Geç Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Nüfus Kontrolü Yaklaşımları." *Toplum ve Bilim* 118: 179-197.
- Akın, Yiğit. 2018. *"Gürbüz ve Yavuz Evlatlar": Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alemdaroğlu, Ayça. 2005. "Eugenics, Modernity and Nationalism: Bodies, Images and Experiences." *Social Histories of Disability and Deformity* içinde, editörler David M. Turner ve Kevin Stagg, 126-141. Londra ve New York: Routledge.
- Alemdaroğlu, Ayça. 2008. "Öjeni Düşüncesi." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt IV: Milliyetçilik* içinde, editörler Tanıl Bora ve Murat Gültekin, 414-421. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Babayan, Kathryn ve Afsaneh Najmabadi. 2008. *Islamicate Sexualities: Translations Across Temporal Geographies of Desire*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Bauer, Heike. 2015. *Sexology and Translation: Cultural and Scientific Encounters across the Modern World*. Philadelphia: Temple University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvrf88r8>.
- Balsoy, Gülhan. 2015. *Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı: Geç Osmanlı Doğum Politikaları*. İstanbul: Can Yayınları.
- Balsoy, Gülhan. 2021. "Demographic Anxieties, Pro-Natalism, and Governing Difference in the Late Ottoman Empire." *The Routledge Companion to Sexuality and Colonialism* içinde, editörler Chelsea Schields ve Dagmar Herzog, 128-135. Londra ve New York: Routledge.
- Belli, Burcu. 2021. *Osmanlı'da Fuhuş: II. Abdülhamit Döneminde Kayıtlı Fuhuş, Devlet ve Modernlik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Baykan-Calafato, Özge. 2022. *Making the Modern Turkish Citizen: Vernacular Photography in the Early Republican Era*. Londra ve New York: I. B. Tauris.
- Berktaş, Fatmağül. 1998. "Cumhuriyet'in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak." *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde, editör Ayşe Berktaş, 1-13. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Calmette, Albert. 1930. *15 Yaşındaki Genç Erkeklerin Tenasül Terbiyesi Hakkında Bir İki Söz*. Çeviren Dr. Kilisli Rifat. İstanbul: Askeri Matbaa.
- Cora, Yaşar Tolga. 2013. "Asker-Vatandaşlar ve Kahraman Erkekler: Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Döneminde Beden Terbiyesi Aracılığıyla İdeal Erkeğin Kurgulanması." *Erkek Millet, Asker Millet*:

- Türkiye’de Militarizm, Milliyetçilik, Erkeklik(ler)* içinde, editör Nurseli Yeşim Sünbuloğlu, 45-74. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çinili, Kenan. 2021. *Manşetlerden Gaipliğe: Bay-Bayan Kenan Çinili’nin Evrak-ı Metrukesi*. Hazırlayan Serdar Soydan. İstanbul: Sel Yayınları.
- Demirci, Tuba ve Selçuk Akşin Somel. 2008. “Women’s Bodies, Demography, and Public Health: Abortion Policy and Perspectives in the Ottoman Empire of the Nineteenth Century.” *Journal of the History of Sexuality* 17 (3): 377-420.
- Davaz, Aslı. 2014. *Eşitsiz Kız Kardeşlik: Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri, 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Duben, Alan ve Cem Behar. 2013. *İstanbul Haneleri: Evlilik, Aile ve Doğurganlık, 1880-1940*. Çeviren Nuray Mert. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- El-Rouayheb, Khaled. 2005. *Before Homosexuality in the Arab-Islamic World, 1500-1800*. Chicago ve Londra: University of Chicago Press.
- Energin, Adem Nezihi. 23 Mart 1940. “Afrodit’ten Çok Daha Fazla Ragbet Bulan İlmî Bir Eser (!)” *Son Posta*.
- Erkson, H. Nezihi. 1947. *Kadın-Erkek Tenasül Hayatı, 1. Fasikül*. İstanbul: Vakit Basımevi.
- Fortna, Benjamin C. 2005. *Mekteb-i Hümayûn: Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde İslâm, Devlet ve Eğitim*. Çeviren Pelin Sıral. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Foucault, Michel. 1980. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings*. Çeviren Colin Gordon, Leo Marshall, John Mepham, Kate Soper. Derleyen Colin Gordon. New York: Pantheon Books.
- Foucault, Michel. 2010. *Cinselliğin Tarihi*. Çeviren Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fuechtner, Veronika, Douglas E. Haynes ve Ryan M. Jones, ed. 2018. *Global History of Sexual Science, 1880-1960*. Oakland, CA, 2017; çevrimiçi edisyon, California Scholarship Online. <https://doi.org/10.1525/california/9780520293373.001.0001>.
- Frühstück, Sabine. 2003. *Colonizing Sex: Sexology and Social Control in Modern Japan*. Berkeley, Los Angeles ve Londra: University of California Press.
- Gökay, Fahreddin Kerim. 1943. “Hayatta Cinsî Terbiyenin Yeri.” Çeviren Harun Reşit Kocacan. *Cinsi Terbiye Öğütleri* içinde, İstanbul: Sebat.
- Güvenç-Salgırlı, Sanem. 2011. “Eugenics for the Doctors: Medicine and Social Control in 1930s Turkey.” *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences* 66 (3): 281-312.

- Hirschfeld, Magnus. 1950. *Cinsiyet Dünyası*. Çevirenler Mar-Şal ve Dr. S. Oktay. İstanbul: Batı Yayımları.
- İbrahim Alaaddin. 1337/1921. *İlk Gençlik Hakkında Ruhîyat ve Terbiye Tedkikleri*. İstanbul: Kitâphâne-i Sûdî.
- İdil, Kâmil. 1941. *Cinsiyet Hıfzıssıhhası ve Öğretimindeki Önem*. İstanbul: Zerafet Basımevi.
- İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı ve Türkiye Aile Planlaması Derneği İstanbul Şubesi. 1995. *Gençlik, Cinsel Eğitim ve Üreme Sağlığı*. İstanbul: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı.
- Jensen, Robin E. 2010. *Dirty Words: The Rhetoric of Public Sex Education, 1870-1924*. Urbana, Chicago ve Springfield: University of Illinois Press.
- Kandiyoti, Deniz. 2007. *Cariyeler, Bacılar Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kahn, Fritz. 1940. *Tenasül Hayatımız: Herkes ve Aile İçin Bir Rehber*. Çeviren Cemil Cahit Cem. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Kayaal, Tuğçe. 2020. "'Twisted Desires,' Boy-Lovers, and Male-Male Cross-Generational Sex in the Late Ottoman Empire (1912-1918)." *Historical Reflections/Réflexions Historiques* 46 (1): 31-46. <https://doi.org/10.3167/hrrh.2020.460103>
- Kazancıgil, Tevfik Remzi. 1940. "Eser Hakkında Bir (Takriz-Beğenti)." Çeviren Cemil Cahit Cem. *Tenasül Hayatımız: Herkes ve Aile İçin Bir Rehber* içinde, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Kip, Necati. 15 Şubat 1936. "İnsiyak: Çocuğun İnsiyak Manzumesi içinde Tenasülî İnkişafının Mürakabe ve Terbiyesi." *Kültür: Edebî Terbiyevî Sosyal Dergi* 50: 11-12.
- Kocacan, Harun Reşit. 1943. "Mürebberlerle Ana ve Babalara." *Cinsî Terbiye Öğütleri* içinde, 5-12. İstanbul: Sebat Basımevi.
- Kozma, Liat. 2010. "Sexology in the Yishuv: The Rise And Decline Of Sexual Consultation in Tel Aviv, 1930-39." *International Journal of Middle East Studies* 42 (2): 231-49. <http://www.jstor.org/stable/40784724>.
- Kozma, Liat. 2013. "'We, the Sexologists...': Arabic Medical Writing on Sexuality, 1879-1943." *Journal of the History of Sexuality* 22 (3): 426-445. muse.jhu.edu/article/517483.
- Maksudyan, Nazan. 2014. *Orphans and Destitute Children in the Late Ottoman Empire*. New York: Syracuse University Press.
- Massad, Joseph Andoni. 2007. *Desiring Arabs*. Chicago ve Londra: University of Chicago Press.

- Najmabadi, Afsane. 2006. "Beyond the Americas: Are Gender and Sexuality Useful Categories of Analysis?" *Journal of Women's History* 18 (1): 11-21. doi:10.1353/jowh.2006.0022.
- Najmabadi, Afsane. 2005. *Women with Mustaches and Men without Beards: Gender and Sexual Anxieties of Iranian Modernity*. Berkeley, Los Angeles ve Londra: University of California Press.
- Nebahat Hamit [Karaorman]. 1933. *Cinsî Terbiye*. İzmit: Muallimlerevi Neşriyatı.
- Oker-Blom, Max. 1900. *How My Uncle, The Doctor, Instructed Me in Matters of Sex*. New York City: Society of Sanitary and Moral Prophylaxis.
- Oker-Blom, Max. 1943. *Cinsî Terbiye Öğütleri*. Çeviren Harun Reşit Kocacan. İstanbul: Sebat Basımevi.
- Öget, İbrahim Zati. 1939. *Tıp ve Terbiye Bahisleri*. İstanbul: Tan Matbaası.
- Özman, Aylin. 2007. "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt III: Modernleşme ve Batıcılık içinde*, editörler Tanıl Bora ve Murat Gültekin, 74-77. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rubin, Gayle S. 2014. "Cinselliği Düşünmek: Cinsellik Politikasına Dair Radikal Bir Kuram Üzerine Notlar." *KaosQueer+* 1: 23-52.
- Sancar, Serpil. 2013. *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıtaş, Ezgi. 2012. "Seksoloji: 1945-1955 Arası Türkiye'de Cinsel Terbiye." *Fe Dergi* 4 (2): 57-71.
- Sarıtaş, Ezgi. 2020. *Cinsel Normalliğin Kuruluşu: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Heteronormatiflik ve İstikrarsızlıkları*. İstanbul: Metis.
- Sarıtaş, Ezgi. 2024a. "Creating a Space for Trans Self-Narrative in 1930s Turkey: Kenan Çinili's Memoir." *Gender & History* 36 (1): 167-90. <https://doi.org/10.1111/1468-0424.12747>.
- Sarıtaş, Ezgi. 2024b. "Medicalization, Sensationalization and Self-Expression: Narratives of Intersex and Gender-Affirming Surgeries." *Trafo: Blog for Transregional Research*, 26 Mart 2024. <https://trafo.hypotheses.org/50890>.
- Sivri, Gizem. 2024. "The Birth of Ottoman Penal Biopolitics: Motherhood, Pregnancy and Child-Protection in the Criminal Justice System (1850-1918)." *Middle Eastern Studies* 61 (2) 203-220. <https://doi.org/10.1080/00263206.2024.2390630>.
- Somel, Selçuk Akşin. 2010. *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908): İslâmlaşma, Otokrasi ve Disiplin*. Çeviren Osman Yener. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Stewart, Mary Lynn. 1997. "'Science Is Always Chaste': Sex Education and Sexual Initiation in France, 1880s-1930s." *Journal of Contemporary History* 32 (3): 381-394.
- Şensoy, Naci. 1947. "Çocuk Suçluluğunun Aktüel Durumu ve Çocuklar Tarafından Kesretle İşlenen Suçlar." *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası* 13 (3): 867-892.
- Topal, Ömer Faruk. 2020. "The Politics of Male Circumcision in the Late Ottoman Empire." *Middle Eastern Studies* 57 (1): 1-13. <https://doi.org/10.1080/00263206.2020.1816546>
- Turkyilmaz, Zeynep. 2016. "Maternal Colonialism and Turkish Woman's Burden in Dersim: Educating the 'Mountain Flowers' of Dersim." *Journal of Women's History* 28 (3): 162-186. <https://dx.doi.org/10.1353/jowh.2016.0029>.
- Üstel, Füsün. 2004. "Makbul Vatandaş"ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Velde, Van de. 1948. *Mükemmel İzdivaç. Cinsî Hayatımızın İçyüzü. Çeviren Ertuğrul Kayihan*. İstanbul: Tecelli Basımevi.
- von Krafft-Ebing, Richard. 1949. *Tenasül Hayatımızda Bozukluklar (Psychopatia Sexualis)*. Çeviren D. Bahar ve Burhan Arpad. İstanbul: Arif Bolat Kitabevi.
- Wyers, Mark David. 2012. "Wicked" İstanbul: The Regulation of Prostitution in the Early Turkish Republic. İstanbul: Libra Kitap.
- Yeşilkaya, Neşe G. 2003. *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, Seçil. 2017. "Threats to Public Order and Health: Mobile Men as Syphilis Vectors in Late Ottoman Medical Discourse and Practice." *Journal of Middle East Studies* 13 (2): 222-243.
- Zihnioglu, Yaprak. 2003. *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*. İstanbul: Metis Yayınları.

Günlük

A.K. 1950. Yayımlanmamış günlük.

İncelenen Gazeteler ve Dergiler

2 Mayıs 1930. "Kadınların Kaşları Fena Halde Çatıldı," *Milliyet*.

1 Mart 1931. "Her Genç Kız Neler Bilmelidir?" *Cumhuriyet*.

10 Ekim 1931. "Manisa Necatibey Mektebinde Konferans," *Akşam*.

30 Aralık 1932. "Cinsî Terbiye Bahsi," *Vakit*.

29 Kasım 1933. "Gençlik ve Akıl Sağlığı," *Cumhuriyet*.

- 12 Mart 1940. "Tenasül Hayatımız Kitabı," *Cumhuriyet*.
- 19 Eylül 1940. "Rasgele: Açık Bir Mevzu," *Haber*.
- 5 Şubat 1941. "Nüfus Düşmanı Ameliyat: Cinsî Terbiye Sahasında İrşatlar Lazım," *Haber*.
- 21 Ocak 1943. "Cinsi Terbiye Anketimize Gelen Cevaplar," *Yeni Adam* 421.
- 28 Ocak 1943. "Cinsi Terbiye Anketimize Gelen Cevaplar," *Yeni Adam* 422.
- 2 Şubat 1943. "Cinsi Terbiye Anketimize Gelen Cevaplar," *Yeni Adam* 423.
- 11 Şubat 1943. "Cinsî Terbiye Anketimize Gelen Cevaplar," *Yeni Adam* 424.
- Haziran 1949. "Cinsiyet Alemi Okuyucularla Konuşuyor," *Cinsiyet Alemi: Seksüalite* 1, no.1: 75.
- Ekim 1949. "İkinci Cildimize Başlarken," *Seksoloji: Cinsi Terbiyede Salahiyetli Bir Rehber* 2, no. 7.
- Aralık 1949. "Sual ve Cevaplar," *Seksoloji* 2 (9): 64.
- Adat, M. 10 Eylül 1940. "Çocuklarda Cinsî Terbiye Meselesi: Cinsî Terbiye Ne Şekilde Verilmeli," *Tan*.
- Adat, M. 19 Eylül 1940. "Çocuklarda Cinsî Terbiye Meselesi: Cinsî Terbiye Ne Şekilde Verilmeli," *Tan*.
- Adat, M. 21 Eylül 1940. "Çocuklarda Cinsî Terbiye Meselesi," *Tan*.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. 29 Ekim 1942. "Cinsî Terbiye," *Yeni Adam* 409.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. 24 Şubat 1944. "Kadın Saplantısı," *Yeni Adam* 478.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. 23 Mayıs 1946. "Cinsel Eğitim 14," *Yeni Adam* 595.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. 4 Temmuz 1946. "Cinsel Eğitim 20," *Yeni Adam* 601.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. 22 Ağustos 1946. "Cinsel Eğitim 27," *Yeni-Adam* 608.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. 5 Eylül 1946. "Cinsel Eğitim 29," *Yeni-Adam* 610.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. 11 Aralık 1947. "Cinsel Eğitim 31," *Yeni Adam* 612.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. 17 Kasım 1949. "Cinsel Eğitim 43," *Yeni Adam* 624.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. 20 Nisan 1950. "Cinsel Eğitim 65," *Yeni Adam* 646.
- Ertuğ, Celal. 15 Ağustos 1945. "Tıbbî Bahisler: Cinsî Terbiye," *Ulus*.
- Sadullah, Naci. 7 Mayıs 1936. "Cinsî Terbiye Müttehassısı Zekâvet Zati Diyor ki," *Perşembe* 58.
- Sertel, Sabiha Zekeriya. 25 Temmuz 1938. "Mahallenin Namusu." *Tan*.